

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w przedmiocie zmiany §. 9. ustawy krajowej o konkurencji kościelnej i parafialnej z dnia 15. sierpnia 1866. Nr. 28. Dz. ust. kraj.

Wysoki Sejmie!

Uchwałą z dnia 28. listopada 1890 polecił Wysoki Sejm Wydziałowi krajowemu, „aby w porozumieniu z ordynaryatami biskupimi zbadał, jak dalece pożądaną jest zmiana §. 9. ustawy konkurencyjnej z dnia 15. sierpnia 1866 (Nr. 28 Dz. u. kr.) w tym kierunku, aby parafianie, posiadający i utrzymujący kościoły filialne uwolnieni byli od obowiązku konkurowania do wydatków na kościół i budynki parafialne (tak zwane matryczne) — i odpowiedni wniosek przedłożył na najbliższej sesji sejmowej“.

Wydział krajowy odniósł się do ordynaryatów wszystkich trzech obrządków katolickich z prośbą o objawienie zdania, czyli a względnie w jakim kierunku zmianę §. 9. obecnie obowiązującej ustawy o konkurencji kościelnej i parafialnej uważają za pożądaną.

Wszystkie bez wyjątku ordynaryaty oświadczyły się za zmianą rzeczzonego postanowienia w duchu ulgi dla filialistów, obciążonych podwójną konkurencją a te z pomiędzy ordynaryatów, które opinię swoją obszerniej motywują, przytaczają obok materialnych powodów także względy natury moralnej, dla których zmianę tę uważają nietylko za pożądaną, ale wprost za nagląco potrzebną.

„Do roku 1866 pisze konsystorz książęco-biskupi w Krakowie, żyli parafianie kościoła głównego z parafianami filialnego nietylko w harmonii i zgodzie, ale nawet w stosunku pewnej przyjaźni. Stosunek ten od chwili zjawienia się tego paragrafu tylko tam jeszcze się utrzymał, gdzie parafianie kościoła matrycznego u siebie w domu lepiej rzecz osądziwszy przy konkurencjach paragraf ten ignorowali i bądź w poczuciu wrodzonej sprawiedliwości, bądź też w obawie wywołania nienawiści i procesu, zupełnie korzystać z niego nie chcieli Tam zaś, gdzie na korzyść kościoła matrycznego zastosować go usiłowano, natrafiono natychmiast na opór nieugięty, łatwy do wytłumaczenia tem, że filia nie chciała nagiąć karku pod ciężar, którego przez parę wieków swej egzystencji nie znała. Obudzonej wskutek tego nienawiści, podsycanej długoletnim kosztownym procesem, który na podstawie §. 9. kończyć się musi ze szkodą i krzywdą filii, czas wcale nie ukoi; owszem rozgoryczenie sięga dalej, dotyka szkodliwie samego rządu i instytucyj prawodawczych, najszkodliwiej zaś oddziaływa na autonomiczne, którym zawsze usłudni *odiosa* wszystkie przypisać nie zaniedbują.“

Lwowski ordynaryat metropolitalny obrządku grecko-katolickiego, mając również na oku owe względy moralne, powiada w swem piśmie: „Obowiązek wsi filialnych konkurowania do budowy cerkwi matrycznych dawał wszędzie prawie powód do wnoszenia rekursów, osobliwie tam, gdzie gminy filialne mają swe własne cerkwie, które utrzymują własnymi funduszami. Nieuwzględnianie rekursów i środki przymusowe rozgoryczają ludność do ostateczności a podżegania nieproszonych agitatorów doprowadziły już do tego, że parafianie wsi filialnych aby tylko uchylić się od konkurencji, porzucali swój grecko-katolicki obrządek i przechodzili na drugi obrządek a nawet na bezwyznaniowość.

Ordynaryat metropolitalny usiłuje wprawdzie w danej sposobności za pomocą delegowania duchownych komisyj załatwiać te spory w duchu chrześcijańskiej zgody i miłości, ale to niestety nie wszędzie odnosi zamierzony skutek.“

Jeżeli co do potrzeby zmiany §. 9. ustawy konkurencyjnej wszystkie ordynaryaty zgadzają się ze sobą, to co do sposobu, w jakiby ta zmiana miała nastąpić, objawiła się w ich odpowiedziach ważna różnica zdań. Różnica ta wynika przedewszystkiem ztąd, że podczas gdy niektóre ordynaryaty oświadczają się za uwolnieniem wszystkich filij w ogóle, inne ściśle określają warunki, pod jakimi projektowana zmiana miałaby do filialnych kościołów mieć zastosowanie.

Dla zrozumienia tej różnicy wypada nadmienić, że istnieją u nas w kraju trzy rodzaje filialnych kościołów, chociaż pospolicie wszystkie trzy objęte są wspólną nomenklaturą „filia“.

Są najprzód filialne kościoły rzeczywiste, także expozytura mi zwane. Te mają dla jednej lub więcej gmin z parafii matrycznej wyłączonych, stałego, chociaż każdej chwili odwołalnego własnego duszpasterza, zwykle expozytem zwanego, który wszystkie obowiązki z duszpasterstwem połączone przy kościele filialnym wypełnia i metryki niezależnie i oddzielnie od urzędu parafialnego w kancelaryi filii czyli swej expozytury, przez c. k. Rząd za urzędową uznanej, z polecenia i upoważnienia biskupiego pod osobistą odpowiedzialnością prowadzi.

Jest druga kategoria filij także ze stałym duszpasterzem, który wprawdzie sprawuje przy kościele filialnym niektóre funkcyje duchowne w zastępstwie właściwego plebana, — ksiąg metrykalnych wszakże oddzielnie od probostwa nie prowadzi, bo formalności co do utworzenia stałej expozytury z c. k. Rządem jeszcze nie przeprowadzono. Istnieje wreszcie w każdej diecezyi wiele kościołów i kaplic, bądź przez gminy, bądź przez osoby prywatne wystawionych, które kapłana duszpasterza dla spełnienia wszystkich posług duchownych od władzy kościelnej urzędownie ustanowionego nie posiadają. W tych kościołach, także chociaż niewłaściwie filialnymi nazywanych, odprawiają się raz do roku w dniu odpustowym albo i częściej, czasem co drugą lub trzecią niedzielę nabożeństwa lub nauki katechetyczne przez plebana kościoła parafialnego lub przez jego zastępcę — „*excurrento ad ecclesias has*“ — i ztąd kościoły te w prawie kanonicznem nazywają się *excurrentiami*.

Owóż ordynaryaty rzymsko-katolickie a w szczególności książęco-biskupi w Krakowie, metropolitalny we Lwowie, biskupi w Przemyślu a także biskupi w Tarnowie oświadczają się za zwolnieniem od obowiązku konkurowania do wydatków na kościoły i budynki parafialne tylko pierwszej kategorii filialnych kościołów t. j. filij rzeczywistych także expozyturami zwanych, które mają własnych stałych duszpasterzy spełniających wszystkie funkcyje plebanów i prowadzących oddzielnie od parafii księgi metrykalne. Tu nadmienić wypada, że konsystorz biskupi w Tarnowie upatruje najprostszy sposób uwolnienia filialistów od obowiązku z §. 9. ustawy konkurencyjnej na nich ciążącego w stanowczem zniesieniu zależności filialnej, a podniesieniu expozytur do rzędu samoistnych parafij. Wniosek ten wychodzi wszakże po za obręb zmiany ustawy konkurencyjnej, dla tego nad nim nie zatrzymujemy się dłużej.

Ordynaryaty grecko katolickiego obrządku a z nimi także ordynaryat metropolitalny obrządku ormiańskiego, nie czynią powyższego rozróżnienia między kościołami filialnymi, lecz

oświadczać się za uwolnieniem wszystkich w ogóle filij od obowiązku konkurencji do wydatków na kościół parafialny

Natomiast oświadczać się te ordynaryaty (jednak bez ordynaryatu ormiańskiego) za tem, aby wszystkie filie były obowiązane i nadal do konkurencji na budynki parafialne, nawet gdyby u siebie budynki mieszkalne, gospodarskie dla exponowanego przy kościele filialnym duchownego posiadały. I to jest drugi punkt, w którym te ordynaryaty różnią się od reszty ordynaryatów w przedmiocie projektowanej zmiany §. 9. ustawy o konkurencji kościelnej.

Pomimo wykazanych różnic, które zresztą odnoszą się tylko do sposobu przeprowadzenia projektowanej zmiany, wszystkie ordynaryaty, jak to już wyżej zaznaczono, stwierdzają potrzebę uwolnienia filialistów od uciążliwej dla nich podwójnej konkurencji. Pod tym względem także Wydział krajowy nie ma żadnej wątpliwości, a zapatrywaniu swemu w tej mierze dał wyraz jeszcze w roku 1883, proponując w przedłożonym wówczas Wysokiemu Sejmowi projekcie ustawy odpowiednią zmianę §. 9. obowiązującej ustawy konkurencyjnej. Zachodzą wszelako trudności w przeprowadzeniu tej tak pożądanej zmiany.

Na posiedzeniu z dnia 9. października 1884 uchwalit Wysoki Sejm nowellę zmieniającą niektóre paragrafy obowiązującej ustawy konkurencyjnej, a między nimi także §. 9, który odtąd miałby być mieć następujące brzmienie: „Kościoły filialne i zabudowania mieszkalne i gospodarskie dla duchownych, którzy przy nich są exponowani, mają przy pomocy rozporządzalnego majątku tych kościołów stawiać i utrzymywać ci, w których interesie te kościoły lub zabudowania istnieją, jeżeli inne prawne zobowiązania w tej mierze nie zachodzą. Parafianie jednak tych miejscowości, w których się znajduje odpowiedni, tylko nie parafialny kościół publiczny, ich staraniem utrzymywany, wolni są od konkurencji do wydatków na budynek kościoła parafialnego. Od obowiązku konkurencji do wydatków na budynki parafialne, uwalnia tylko osobna w tym względzie istniejąca umowa, albo okoliczność, że ekspozyt przy takim kościele aplikowany jest przez biskupa do samoistnego spełnienia wszelkich funkcji parafialnych.“

Nowela powyższa, jak wiadomo, nie uzyskała Najwyższej sankcji, a jako powód podał p. Minister wyznał i oświaty według odezwy c. k. Prezydym Namiestnictwa z dnia 26. września 1887 l. 8570/pr, że przy uchwaleniu tego projektu ustawy nie uwzględniono „ściślej łączności krajowej ustawy kościelno-konkurencyjnej z ustawą państwową z dnia 7. maja 1874 N. 50. Dz. u. p., która to łączność przy jakiegokolwiek zmianie pierwszej ustawy w każdym razie musiałaby znaleźć wyraz przez uchylenie rozporządzeń nie posiadających już mocy prawnej, co jednakże w tym projekcie ustawy nie nastąpiło.“

Obok tej ogólnej uwagi powiedziano specjalnie co do §. 9. co następuje: „§. 9. jest zasadniczo niedopuszczalny, ponieważ filialści nawet pod wskazanymi w tym paragrafie warunkami, których urzeczywistnienie zresztą wymagałoby, jak się to samo przez się rozumie, zatwierdzenia Rządu, o którym wcale w tym paragrafie nie ma wzmianki, pozostają w związku parafialnym, a tem samem pozostają także obowiązani do konkurencji, ponieważ dalej postanowienie tego paragrafu musiałoby doprowadzić do osłabienia siły konkurencyjnej związków parafialnych i wprost zachęcałoby do wyemancypowania się z pod kościoła parafialnego.“

Z tych powodów wysnutych z zasadniczej ustawy państwowej z 7. maja 1874 roku upadła uchwalona przez Wysoki Sejm nowela do krajowej ustawy o konkurencji kościelnej, a z nią także projektowana zmiana §. 9. tej ustawy.

Jeżeli więc obecnie zamierzoną została ponownie zmiana tego paragrafu, to wobec faktu, że wspomiana ustawa państwowa w czasie od roku 1884 żadnej nie uległa zmianie wypadałoby się zastanowić, czyli zamiar ten jest w ogóle wykonalnym w ramach obowiązującej ustawy państwowej i w jaki sposób pogodziłby można projektowaną zmianę §. 9. z postanowieniami owej ustawy.

Wydział krajowy jest zdania, że pomimo zasadniczych zarzutów podniesionych w reskrypcie p. Ministra przeciw zamierzonej zmianie §. 9., zmiana ta w duchu przez Wysoki Sejm wskazanym nie jest niemożliwą i że przy odpowiedniej stylizacji da się pogodzić z postanowieniami ustawy państwowej z dnia 7. maja 1874.

Zasadniczym zarzutem podniesionym przez c. k. Rząd jest ten, że filialiści, którzy według nowego brzmienia §. 9. mieliby być wolnymi od konkurowania do kościoła parafialnego, pozostają jednak i nadal w związku parafialnym a tem samem muszą i nadal być pociągani do konkurencji na rzecz kościoła parafialnego. — Tego zarzutu można uniknąć, jeżeli się projektowane uwolnienie ograniczy tylko do kościołów filialnych rzeczywistych, zwanych expozyturami, które mają stałego własnego duszpasterza, prowadzącego niezależnie i oddzielnie od urzędu parafialnego księgi metrykalne i jeżeli się wyraźnie w ustawie zaznaczy, że takie filie wyjęte są ze związku parafialnego, do którego faktycznie i tak tylko ze względu na ponoszenie ciężarów konkurencyjnych należą.

Ograniczenie to, za którem zresztą jak wyżej przywiedziono, oświadczyła się większość ordynaryatów, usunie także wyrażoną przez c. b. Rząd obawę, aby uwolnienie filialistów nie zachęcało wprost do wyemancypowania się z pod kościoła parafialnego. — albowiem tworzenie takich expozytur z prawem prowadzenia oddzielnych ksiąg metrykalnych, nie może się odbywać bez wiedzy i zezwolenia c. k. Rządu, co zresztą także wyraźnie zaznaczonem być może.

Rzecz niezawodna, że uwolnienie filialistów, chociaż ograniczone tylko do szczupłej stosunkowo liczby kościołów filialnych rzeczywistych czyli expozytur, doprowadzić musi do osłabienia siły konkurencyjnej tych związków parafialnych, w których expozytury także istnieją, ale osłabienie tej siły konkurencyjnej nie może być przecież uznanem w zasadzie za niedopuszczalne, bo inaczej tworzenie nowych parafij byłoby w ogóle niemożliwem; a właśnie expozytury są faktycznie już niejako oddzielnymi parafiami, którym jeszcze tylko, najczęściej z powodu braku normalnej dotacji, zbywa na oficjalnem za parafie uznaniu.

Przedkładając Wysokiemu Sejmowi w duchu powyższych uwag sformułowany projekt zmiany §. 9. ustawy krajowej o konkurencji kościelnej, Wydział krajowy uważa w końcu za potrzebne zaznaczyć, że czyni to w przeświadczeniu uznanej powszechnie w kraju naszym konieczności uchylecia stosunków, które bez oczywistej krzywdy materialnej interesowanych a szkody moralnej ogółu ostać się nie mogą i dłużej cierpiane być nie powinny.

Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić załączony ./· projekt ustawy.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 10. grudnia 1891.

Marszałek krajowy :

Sanguszko w. r.

Sprawozdawca :

Antoni Jaxa Chamiec w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Projekt.

Ustawa

z dnia . . . . . mocą której zostaje zmieniony §. 9. ustawy z dnia 15. sierpnia 1866. (Dz. ust. kr. N. 28.) o pokryciu kosztów stawiania i utrzymywania budynków kościelnych i plebańskich w parafiach wyznania katolickiego, tudzież sprawiania przyrządów i sprzętów kościelnych.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem rozporządzam co następuje:

Art. I.

§. 9. ustawy z dnia 15. sierpnia 1866 o konkurencyi kościelnej przestaje obowiązywać a ma odtąd brzmieć jak następuje: „§. 9. Kościoły filialne i zabudowania mieszkalne i gospodarskie dla duchownych, którzy przy nich są exponowani, mają przy pomocy rozporządzalnego majątku tych kościołów stawiać i utrzymywać ci, w których interesie te kościoły i zabudowania istnieją, jeżeli inne prawne zobowiązania w tej mierze nie zachodzą. Okoliczność ta nie uwalnia ich wszakże, wyjąwszy osobną umowę od obowiązku konkurowania do wydatków na kościół i budynki parafialne.

Jednakże parafianie tych miejscowości, w których znajduje się kościół publiczny nieparafialny, ich staraniem utrzymany, uważani będą za wyłączonych ze związku parafialnego i uwolnieni będą od konkurowania do wydatków na kościół i budynki parafialne (matryczne), jeżeli przy owym nieparafialnym kościele z ramienia władzy duchownej i za zezwoleniem c. k. Rządu ustanowiony jest stale duchowny, sprawujący wszystkie funkcye duszpasterza i prowadzący oddzielnie i niezależnie od plebana księgi metrykalne

Art. II.

Wykonanie tej ustawy polecam Mojemu Ministrowi wyznań i oświaty.
